

3. FONOLOGIA SINCRONICA DE LA FRASE

3.1. FONOLOGIA DE LA FRASE

3.1.1. Frases o macrosegments

Frase es una construcció sintàctica constituïda per dos o més paraules. Es la definició de Bloch i Trager, simplificada de la que donà Blomfield.

Son unitats de la seqüència parlada delimitades per *silencis* o *pauses*, que poden designar-se també com a *macrosegments*.

3.1.2. Elements fonics de les frases

Els elements fonics de les frases, que servixen per a delimitar-les, elements fonics característics, son tots traços prosòdics, com l'*entonació*, la *diferència de to*, l'*intensitat espiratòria*, la *pausa*.

L'*entonació* es la línia d'altura musical dels tons corresponents als sons d'una frase. La veu s'eleva o descendix segons augmenta o disminueix la tensió de les cordes vocals. En el llenguatge ordinari, les cordes vocals es mouen en torn a una nota que en cada persona caracterisa la seua entonació normal.

La *curva melòdica* o *curva d'entonació* d'una frase superpon els seus elements fonics a la seqüència de fonemes, sense poder segmentar-se en unitats més menudes, però afegint a la frase un significat diferent al de la mateixa frase en una altra curva d'entonació. P. e., la frase *Està plovent en València* dita en una entonació d'afirmació, es distingeix en el seu significat de *¿Està plovent en València?* dita en una curva melòdica d'interrogació, i la mateixa si fora d'admiració.

Els elements fonics de la curva melòdica servixen exclusivament per a diferenciar frases, son distintius, però de manera diferent que els fonemes. Les curves d'entonació son signes d'afirmació, d'interrogació, d'admiració, com hem vist, o de continuïtat quan es ascendent, indicant que la frase no ha acabat, o conclusiva quan es descendent.

La *pausa* es el silenci que es produïx en la cadena oral després d'un grup fonic o d'una oració o frase. Té valor fonològic delimitatiu. L'oposició *pausa/sense pausa* distingeix l'acabament de l'unitat sintàctica, de la frase.

SEGONA PART
FONOLOGIA VALENCIANA

NOTA INTRODUCTORIA

L'estudi fonològic de la llengua valenciana, a la vista de l'absorció de la mateixa i d'uns altres sistemes lingüístics en la denominada llengua catalana, obliga a la referència comparativa i a la delimitació i distinció necessàries.

En notes a peu de pàgina es donarà una informació, naturalment no exhaustiva, sobre estes diferències, clarificant les maniobres i equilibris que s'han de fer en el català per a englobar els diversos sistemes fonològics que pretenen unificar.

4. FONEMES VOCALICS

mes freqüència de [æ] que de [a], [ɛ] i [ɐ] reunides, i entre les vocals posteriors, [u] apareix també molt més que [ɔ] i [o] reunides.

Naturalment, els factors del català-IEC no ho volen admetre i s'aferren al doble sistema, el de les vocals tòniques i el de les atones per a poder englobar unes altres llengües a més del català. A.M. Badia Margarit (*Sons i fonemes de la llengua catalana*, p. 43) presenta tres raons per a justificar esta posició:

1. Històrica. Es refereix a les variacions que hi ha hagut des de la constitució de les llengües romances, sense aclarir l'incidència de tal fet, i reconeixent que en la descripció sincrònica d'un sistema lingüístic actual no s'ha de fer intervindre consideracions d'ordre genètic, com ell fa.

2. Geogràfica. Aferrant-se al *dogma* de l'unitat de la llengua catalana que el IEC s'ha apropiat, reconeix que "no podem acceptar un esquema d'interpretació de vocals que deixa sense explicació més d'una mitat del domini lingüístic català. Si l'acceptem, separariem d'este domini tot el català occidental i una gran part del balear... quedant aixina estrangeres al sistema vocalic expost" ("Nous avons tous une idée claire de l'unité de la langue catalane; nous ne pouvons donc pas accepter un schéma d'interprétation des voyelles qui laisse sans explication plus d'une moitié du domaine linguistique catalan. Si nous l'acceptons, nous séparerions de ce domaine tout le catalan occidental... et une grande partie du baléare...; ces deux grandes régions de la langue resteraient ainsi étrangères au système vocalique exposé"). Badia Margarit vol defensar per damunt de tot eixe domini lingüístic català sobre les zones geogràfiques de les que s'ha apropiat el IEC per al català-IEC, i apela a que en elles es podria acodir als hiperfonemes, però reconeix que aixina es tindria un exemple clar de la "norma lingüística" que s'oponen tant al "sistema de la llengua" com al "parlar concret", i seria un cas d'aplicació de la distinció establida per M. Coseriu. Davant de la fluïdesa d'argumentació que presenta, encara afig la que li pareix més forta, la tercera.

3. Psicolingüística. Apela a la "consciència lingüística dels catalanofons", que "tenen el sentiment de que el sistema que usen es de al menys cinc vocals", que "tot el món es dona compte de que distingeix" obertes i tancades.

Es patètic llegir el text complet de les raons de Badia Margarit, al temps que es relligen les pàg. 40 i 41 en que afirma, sobre les oposicions de les "e" i "o" tancades i obertes, que "Il subsiste toutefois quelques problèmes sérieux...". Després de diverses consideracions i exemples diu que ha d'haver una causa d'ordre interior que espanta cap a la confusió de vocals mijanes ("Il doit y avoir par conséquent une cause d'ordre intérieur qui pousse la langue vers la confusion de voyelles moyennes"). Afig que hi ha una predominància de timbres oberts en el camp dels fonemes d'obertura mijana.

En el CATALÀ-IEC trobem una varietat de sistemes vocalics que indiquen precisament que no hi ha "unitat de la llengua" en el que denominen "domini lingüístic del català":

A l'esquema balear de vocals tòniques li donen set vocals més la neutra, i de vocals atones el dit de i, u, æ:

i	u	i	u
ɛ	ɔ	æ	
ɛ	æ	ɔ	
a			

ben definit del valencià, diferent també del català estrictament oriental de Barcelona.

El contrast entre les síl·labes accentuades i les inaccentuades pot obtenir-se positivament (afegint traços a la síl·laba accentuada) o negativament (llewant traços a la síl·laba no accentuada). El procediment positiu utilitza els traços que es diuen "prosòdics", o siga l'intensitat, l'altura musical o la duració, o els tres en proporció diversa. El procediment negatiu consisteix en la reducció de traços vocalics, o de traços prosòdics en llengües que tinguen traços prosòdics distintius.

La llengua valenciana utilitza els dos procediments.

Positivament, no tenint els traços prosòdics ninguna funció distintiva, la síl·laba accentuada es caracteritza sobre tot per la seua *intensitat*.

Negativament utilitza la *reducció de traços vocalics*, que implica la reducció del nombre de graus d'obertura en la síl·laba no accentuada. En valencià, esta reducció consisteix en l'utilització de 3 graus d'obertura en síl·laba no accentuada contra 4 graus en síl·laba accentuada.

S'interpreta esta reducció dient que certes oposicions distintives en síl·laba accentuada són neutralitzades en la síl·laba no accentuada.

Si rodegem d'una corba els fonemes objecte de la neutralització, podem observar en l'esquema del triangle vocalic valencià la reducció de 4 a 3 graus d'obertura, així:

Al català occidental en posició no accentuada li donen un paradigma de cinc vocals:

i	u
e	o
	a

però han d'establir diferències entre el nord-occidental i el valencià, que volen considerar com a sud-occidental. Han de dir, per exemple, que en el nord-occidental es troben "a" finals pronunciades com a "e oberta" que s'acosta molt a la vocal neutra, i que no queda oposada a una "a", sinó que ocupa el seu lloc.

En rossellonès, l'esquema queda reduït a cinc vocals, sense diferenciació en dos graus mijans, havent només una sèrie intermija:

i	u
e	o
	a

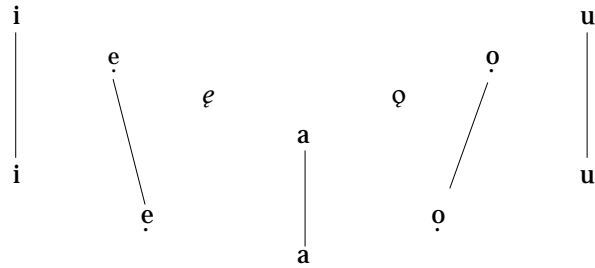
En Mallorca es dona un esquema asimètric en posició no accentuada:

i	u
	o
	æ

En Algüer, l'esquema d'atones té una "a" com en l'esquema d'accentuades:

i	u
	a

na com la disposició simètrica de la neutralització:

NOTA: També en esta qüestió, la diferència entre el valencià i el català-IEC és notable.¹⁵

4.2.2. Fonemes vocals

4.2.2.1. Fonema /a/

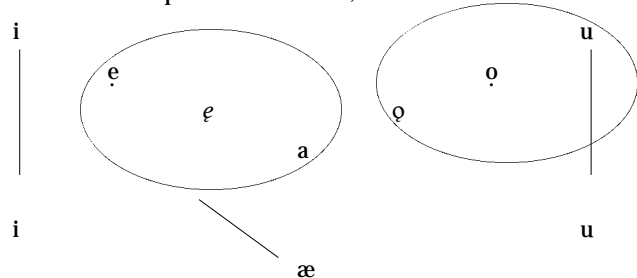
El fonema /a/ és un fonema vocalic de localització mija i timbre neutre -entre palatal i velar- sense labialitzar (front a /i/, /e/, /ε/, /o/, /u/), d'obertura (densitat) màxima (front a /ε/, /o/).

Commutació de /a/. Es distingeix de:

/i/1- **Inicial:** alusió (*alusión*) / ilusió (*ilusión*); ara (*ahora*) / ira. 2- **Medial:** baga (*lazada*) / biga (*viga*); ballet (*dim. de ball, baile*) / billet (*billete*); barbat (*barbado*) / birbat (*escardado*); faca / fica (*él mete*), llagat (*llagado*) / lligat (*ligado*); macroscòpic (*macroscópico*) / microscòpic (*microscópico*). 3- **Final:** obrà (*él obró*) / obrí (*él abrió*); sabatà(da) (*zapatazo*) / sabati (*sabatino*); toqui (*yo toqué*) / tocà (*él tocó*); oda / odi (*odio*).

/ε/1- **Inicial:** aludir / eludir; all (*ajo*) / ell (*él*); armat (*armado*) / ermat (*yermado*); 2-

(15) El procediment negatiu del català de reducció de traços vocals consisteix en utilitzar 2 graus només d'obertura en síl·laba no accentuada contra 4 graus en la que du accent. Les neutralitzacions donen un esquema no simètric, molt diferent del valencià:

Medial: bac (*caída*) / bec (*pico, de aves*); dau (*dado*) / deu (*dios*); facunt (*facundo*) / fecunt (*fecundo*). 3- **Final:** meja (*médica*) / mege (*médico*); exacta / exacte (*exacto*); canta (*él canta*) / cante (*yo canto*); mata / mate (*mate, infusión; mate, sin brillo*).

/o/1- **Inicial:** habit (*hábito*) / obit (*óbito*); acas (*acaso*) / ocas (*ocaso*); ansa (*asa*) / onça (*onza*); arnat (*apolillado*) / ornat (*ornado, adornado*). 2- **Medial:** bany (*baño*) / bony (*abolladura*); cavar / covar (*incubar*); daga / doga (*duela*); gas / gos (*perro*). 3- **Final:** quadra (*cuadra*) / quadro (*cuadro*); marra (*falta, error*) / marro (*marro, juego*); basta (*fem. de bast, basto, grosero*) / basto (*basto (as)*); dragà (*él dragó*) / drago (*dragón*).

/u/1- **Inicial:** all (*ajo*) / ull (*ojo*); anit (*anoche*) / unit (*unido*); argent (*plata, argento*) / urgent (*urgente*); as / us (*uso*). 2- **Medial:** sacre (*culebra; sacro*) / sucre (*azúcar*); rall (*esparavel; chorro*) / rull (*rizo*); rat (*ratón*) / rut (*rudo*); trac (*yo saco*) / truc (*truque, juego*); tal / tul. 3- **Final:** Na (*Sra. D^a, tratamiento antiguo*) / nu (*desnudo*); fa (*él hace*) / fu (*fu, bufido del gato; ni fu ni fa*); ta (*tu, pron. posesivo fem.*) / tu (*tu, pron. pers.*).

/ε/1- **Inicial:** art (*arte*) / ert (*tieso, erguido*); arma / erma (*yerma*); atic (*ático*) / etic (*ético*). 2- **Medial:** chau (*paro, pájaro*) / cheu (*gorrión; pinzón*); dau (*dado*) / deu (*diez*); fal (*falo*) / fel (*hiel*); pasta / pesta (*peste, epidemia*). 3- **Final:** ba (*bah, iterj.*) / be (*balido*).

/o/1- **Inicial:** aca (*jaca*) / oca; api (*apio*) / opi (*opio*); au (*ave*) / ou (*huevo*); avit (*ávido*) / ovit (*óvido*). 2- **Medial:** bar / bor (*boro*); cal (*él conviene*) / col; carda / corda (*cuerda*); mall (*mazo*) / moll (*muelle; salmonete; blando; tuétano*). 3- **Final:** sa (*sano*) / so (*sonido*); ta (*tu, pron. posesivo, fem.*) / to (*tono*).

Realitzacions fonètiques de /a/:

Les variants articuladores mija, que és la normal, i palatal o velar, que es presenten en certes condicions, són només variants combinatories. En l'espectrogràma s'observa que en la [a palatal] el segon formant puja en l'escala de freqüències; i en la [a velar] baixa.

[a] Vocal de timbre neutre, obertura màxima, localització mija, articulació mija.

[a mija] És l'articulació més oberta, sense modificacions dels sons veïns:

- en síl·laba lliure (la que acaba en vocal) accentuada: pare, carro;
- en els infinitius i en final de paraula: callar, rodar;
- en síl·laba atona, darrere de t, w, u: bola, aigua, sua.

[a] **[a palatal]** Variant combinatoria en la que puja el segon formant en l'escala de freqüències, aproximant-se a l'altura normal del fonema /ε/, apareixent:

- en contacte de sons palatals: despaig, all, pany, mai, changlot, jardí;
- en el diftong AI: faixa, espai;
- en la terminació -AT: forcat.

[a] [a velar] variant combinatoria en la que disminuíx el segon formant de l'escala de freqüències, acostant-se a la del fonema /e/, apareixent:

- en el diftonc AU: cau, taulell;
- en sílaba tónica travada per [t], davant de L seguida d'una altra consonant o final de paraula: calma, alba, alç;
- davant d'una velar seguida de A, O, U, especialment si la velar es fricativa: maganya, pagueu, ragut.

NOTA. - El punt exacte d'articulació de la vocal -a- té variacions segons comarques o localitats, objecte de la dialectologia, sens efectes semàntics. Però és evident la total absència d'una realització com la vocal catalana neutra [æ], part integrant com a fonema del sistema lingüístic del català-IEC. El fonema /æ/ és molt típic de la llengua catalana quedant (per ell) millor diferenciades les llengües, ja que la valenciana posseïx una tensió articuladora mija que no permetria mai una pronunciació pareguda.¹⁶

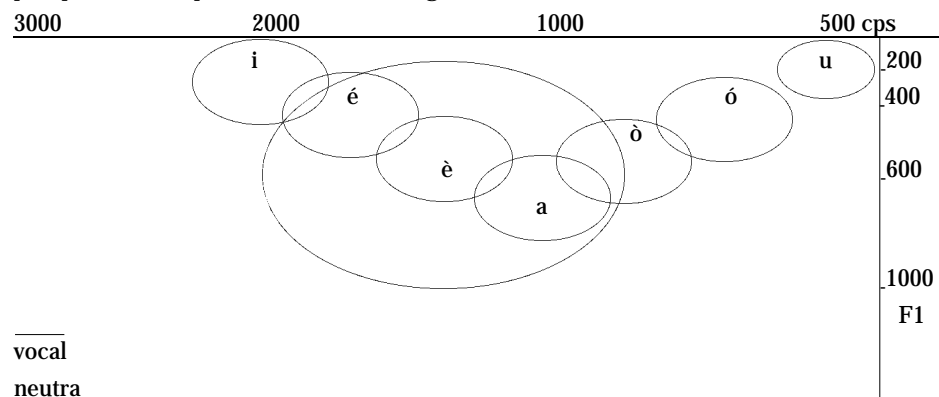
Proposta ortogràfica:

S'escriu a:

- En paraules que provenen de A del llatí vulgar, que normalment es conserven:

(16) La vocal neutra en el català-IEC és una de les qüestions més problemàtiques en l'interpretació fonològica i que han comportat més opinions. Però mai s'ha trobat, ni com a fonema ni com a realització en el domini de la llengua valenciana.

Com a il·lustració, podem presentar una aproximació del gràfic del camp de dispersió de la vocal neutra que presenta Ramon Cerdà en *El timbre vocàlic en catalán*, p. 146, en el que es veu que el camp de dispersió de la vocal neutra abarca i es superpon a bona part dels camps de dispersió del nostre sistema vocàlic. Fet que elimina els margens de seguretat que diferencien els sons i té una incidència molt directa en fonètica històrica, ja que els sons que presenten una intersecció fonètica major són més susceptibles de ser confosos pels parlants i de provocar canvis fonològics:

vocal
neutra

any, pare.¹⁷

- Per evolució d'una I, per mig d'una E: salvage, jagant.¹⁸
- Provenent d'una O protonica, en casos esporàdics: navaixa, llangosta, bascoll.¹⁹

Sempre s'escriu A, no havent signes diferenciadors dels matisos, siga tónica o atona. Quan s'haja d'accentuar, per tradició s'utilitza l'accent greu.

S'ha d'observar que, en posició atona, hi ha paraules que en valencià han de dur A per etimologia. En català, les corresponents del mateix etim poden dur E inicial, degut a l'alteració ortogràfica que provoca en els catalans la pronunciació de la vocal neutra, i la tendència a l'ensordiment. També la E etimològica pot canviar-se a A en català. Aço no ha de ser motiu per a que la llengua valenciana es contamine. Aixina, per exemple: *ampar* < anteparare (cat. empar); *naixer* < nascere (cat. néixer); *traure* < trahere (cat. treure); *charrar* < it. ciarlare (cat. xerrar); *arribatar* < ar. ribat (cat. arribatar); *serbatana* < ar. zerbatana (cat. sarbatana); etc.

4.2.2.2. Fonema /e/

El fonema /e/ és un fonema vocàlic de localització anterior no labialitzada i timbre agut -palatal sense labialitzar- (front a /a/, /o/, /u/), d'obertura (densitat) gran (front a /i/, /e/).

Commutació de /e/. Es distingeix de:

/a/ Vore fonema /a/. Commutació a/e.

/o/ 1- **Inicial:** ert (*erguido, tieso*) / hort (*huerto*). 2- **Medial:** clec (*cierre automático*) / cloc (*zapato de suela de madera*); fenic (*fénico*) / fonic (*fónico*); fes (*haz tu*) / fos (*fundido*). 3- **Final:** be (*balido*) / bo (*bueno*).

/o/ 1- **Inicial:** possible (/e/ inicial existix en poques paraules en valencià, i no en trobem cap en oposició a /o/ inicial). 2- **Medial:** pels (*pelos*) / pols (*polvo*); berla (*raja*) / borla; peu (*pie*) / pou (*pozo*); serra (*sierra*) / sorra (*sorra, lastre*). 3- **Final:** possible (son poquíssimes les paraules que acaben en [e] i no es troben commutacions).

/u/ 1- **Inicial:** possible (/e/ inicial existix en poques paraules en valencià, i no en trobem cap en oposició a /u/ inicial). 2- **Medial:** berla (*raja*) / burla; cherro (*toro con menos de un año*) / churro; mel (*miel*) / mul (*mulo*); 3- **Final:** possible (son poquíssimes les paraules que acaben en [e] i en [u] i no es troben commutacions).

(17) any < annu; pare < padre.

(18) Salvage < selvage < silvaticu; jagant < gegant < gigantis.

(19) Navaixa < novacula; llangosta < locusta; bascoll < post-collu.

/i/1- **Inicial**: possible (/e/ inicial existix en poques paraules en valencià, i no en trobem cap en oposició a /i/ inicial). 2- **Medial**: berla (*raja*) / birla (*bolo*); cheu (*gorrión, pinzón*) / chiu (*pío*); deu (*diez*) / diu (*él dice*); fel (*hiel*) / fil (*hilo*). 3- **Final**: possible (son poquíssimes les paraules que acaben en [e] i no es troben commutacions en [i]).

/e/1- **Inicial**: possible (/e/ inicial existix en poques paraules en valencià, i no en trobem cap en oposició a /e/ inicial). 2- **Medial**: deu (*diez*) / deu (*dios*); beques (fem. pl. de beco, *bobo*) / beques (*tú cabeceas*); gel (*hielo*) / gel; seu (*sede, catedral*) / seu (*suyo*). 3- **Final**: be (*balido*) / be (*bien; nombre de letra*); che (*che, interj.*) / che (*che, nombre de letra*).

Realitzacions fonètiques de /e/:

Les realitzacions del fonema /e/ tenen com a característica que la boca s'obri separant notablement les mandíbules sense alçar la llengua. La e oberta valenciana és un poc més oberta que la catalana corresponent, i molt més que la dita e oberta castellana (*de burro, peine*). Estan sempre en síl·laba accentuada. Son:

[e] vocal aguda, oberta, anterior palatal, baixa, deslabialitzada. El segon formant de les variants obertes de /e/ s'acosta a la zona de freqüència de les variants palatals de /a/.

[e] [e **ultraoberta**] Es troba:

- en síl·laba travada per R més consonant no labial ni velar: pert, cert, divers, merla, hivern, percha, verge;
- en síl·laba travada per L: mel, pels, tel, tela, vela;
- en síl·laba lliure seguida de RR: ferro, guerra, serra;
- en alguns monosíl·labs: set.

[e **oberta**] Apareix en posició tònica:

- en les paraules cultes, seguida de síl·laba que comprén una I: gremi, tesis, ciència, extasi, premi (exceptuant *iglesia, sepia, cenia, sequia, tenia, bestia, Denia, Valencia*);
- quan en la síl·laba següent hi ha una U: perdua, credul, recua, decuple;
- en les terminacions -ENCIA: consciència, tenència, valència (nomenclatura química);
- formant diftong en una semivocal EU, procedent de la pèrdua d'una D, C, TI: peu (de *pede*), deu (de *dece*), preu (de *pretiu*);
- en el grup NDR en adjectius i substantius: tendre, gendre; però no en verbs: encendre, vendre.
- en les terminacions -ECTE, -ECTA, -EPTE, EPTA, i altres: projecte, inep-te.

NOTA.- La diferenciació lingüística en marge de seguretat entre les realitzacions del fonema /e/ que hem vist i el fonema /e/ que vorem en la llengua valenciana, contrasta en la situació de confusió que els tractadistes del català-IEC consideren greu i no poden explicar.²⁰

(20) Les realitzacions del fonema català vocal neutra /æ/ en síl·labs tòniques que es troben en les zones dels camps de dispersió dels sons [e] i [e] produeixen una situació de confusió vocalica entre e/e, que els tractadistes que intenten defensar el català-IEC consideren " greu ", " una unió de contradiccions i de confusions entre totes dues vocals ", que no poden " explicar còmodament " ni " partint de l'etimologia " ni " partint de la pronunciació moderna ", que " denota quelcom inestable, dins del sistema ", i que " hi ha quelcom, dins del sistema vocàlic del català, que no funciona " (Badia Margarit, *Sons...*, *Les vocals tòniques -e- i -o- en el català de Barcelona*, p.141-190).

Badia Margarit presenta la " manca de fixesa del timbre vocàlic en mots hereditaris " destacant que " la contradicció entre un sistema que sembla ben establert i la dita confusió és sorprenent. Però no hi ha més remei que reconèixer-ne la realitat ". L'examen de les rimes de poetes moderns catalans el du a la mateixa conclusió. També el " testimoni de molts catalans de soca-rel ".

No és tan sols que de fet hi haja confusió. És que per a poder establir la pronunciació correcta oberta o tancada han de recórrer a criteris de fonètica històrica i als de fonètica articulatoria que s'entrecruen de forma que els mateixos especialistes no es posarien d'acord. Volen mantindre un sistema fonològic que no s'adapta a la realitat del llenguatge català per a poder mantindre " el domini " català sobre unes altres llengües.

Presenten a la vocal neutra [æ] com un arxifonema que neutralisa, en posició atona, la e oberta, la e tancada i la a; quan el fonema és la vocal neutra /æ/, sent aquelles els seus hiperfonemes, com defen M. Palau Martí.

Badia presenta molts casos, entre ells els de les formes rizotòniques dels verbs que tenen en l'infinitiu una vocal neutra [æ] ortografiada -e-, quan l'accent cau en la vocal temàtica. També en els cultismes o veus cultes, " mots savis " segons Badia, lliures de les lleis fonètiques que han transformat les paraules històricament, constitueixen " el testimoni més feient que el barceloní d'avui [el català] té una tendència clara a confondre les articulacions vocàliques mitjanes ". També en " parells mínims " que tenen solament un so de diferenciació, en inseqüències fonètico-etimològiques (de la mateixa vocal etimològica) i fonètico-articulatories (tenint el mateix entorn fonètic). I són moltes les inseqüències geogràfico-lingüístiques al voler posar en el mateix sac al català oriental que diuen de Barcelona, a l'occidental, a l'oriental, al balear, al valencià, al rossellonès, al català oriental lliterari.

Seguix afirmant que les vacil·lacions entre -e- oberta i tancada és més estesa en la pronunciació més popular, la llengua menys culta, com en la preposició *sense*, popularment oberta, cultament tancada.

Per al català, que vol englobar diversos sistemes lingüístics, " les lleis d'evolució històrica, partint de llurs bases etimològiques llatines [...] són desconcertants "; " els efectes dels contactes articulatoris que sofreixen les vocals per raó de les consonants veïnes, bé que reals, són contradictoris "; " la fixesa dels resultats actuals, com a combinació de tots dos grups de factors (etimològics i articulatoris), és, com a criteri lingüístic, molt relativa, i en cap cas no es podria preveure ".

El que denominen " sistema lingüístic català " és inestable, confús, en situació de crisi.

Proposta ortogràfica:

S'escriu e:

- La E oberta prové normalment de la E del llatí vulgar (AE en llatí clàssic). Son moltes les E obertes valencianes procedents d'una E breu llatina. També d'una I que s'obri en E al desaparèixer els sons posteriors a l'accent: vert, verge. La E al contacte d'una U procedent d'una consonant que es vocalisa: peu, seu, deu.²¹

- En les paraules cultes seguides de síl·laba que té una I: tesis, ciència, extàsis, gremi (exceptuant-se *iglesia*, *senia*, *Denia*, *sepia*, *tenia*, *València*).

- E tònica davant de R més consonant no labial ni velar: cert, conversa, merla, hivern, percha, verge, infern, caterva.

- E tònica davant de RR: guerra, serra, terra, Anglaterra.

- E tònica davant de L: mel, pel, tel, tela, vela, empelt, Elig (exceptuant-se *armela*).

- E tònica davant de CT, PT: objecte, precepte, insecte, recepta.

- En el diftong EU, quan la U procedeix de la pèrdua d'una D, C, TY llatines: peu, deu, preu (exceptuant-se: *creure*, *creu*).

- Quan la E va seguida de U en la síl·laba immediata: credul, decuple, recua.

Per a evitar confusions entre obertes i tancades, en l'ortografia del P. Fullana, la E oberta duya accent greu. En les normes vigents, sols s'accentua per raons diacrítiques en paraules homògrafes però no homòfones: *conte* / *conté*, *passara* / *passarà*, *continua* / *continúa* / *continua*. Esta normativa supón que els nadius coneixen l'ortofonia valenciana, cosa no del tot certa. De fet, per esta causa molts han perdut la pronúncia autèntica. Si en els escrits, no solament en els diccionaris, haguera un signe distintiu de les obertes, s'estalviarien les confusions.

4.2.2.3. Fonema /e/

El fonema /e/ es un fonema vocalic de localització anterior no labialitzada i timbre agut -palatal sense labialitzar- (front a /a/, /o/, /o/, /u/), d'obertura (densitat) mija (front a /i/, /e/)

Commutació de /e/. Es distingeix de:

/e/ Vore fonema /e/. Commutació e/e.

/i/1- **Inicial:** elació (*elación*) / ilació (*ilación*); elicit (*elícito*) / ilicit (*ilícito*); era (*era*, *él era*) / ira. 2- **Medial:** net (*nieto*; *limpio*) / nit (*noche*); mena (*mena*, *mineral*) / mina; bes (*beso*) / bis; dena (*decena*) / dina (*dina*, u. *de fuerza*). 3- **Final:** tingue

(*él tuvo*) / tingui (*yo tuve*); fe / fi (*fino*); ne (*de ello*, pron. *débil*) / ni (*ni*, conj.); pe (*pe*, n. *de letra*) / pi (*pino*).

/a/ Vore fonema /a/. Commutació a/e

/o/1- **Inicial:** es / os (*hueso*); ella / olla; herba (*hierba*) / orba (*añublo*, *tizón*). 2- **Medial:** neu (*nieve*) / nou (*nuevo*); ben (*bien*, f. *proclítica*) / bon (*buen*, f. *proclítica*); crec (*yo creo*) / croc (*cloque*, *gancho*); fes (*haz tú*) / fos (*fundido*); mera (*mera*, fem. *de mer*, *mero*) / mora (*mora*, *pábilo*). 3- **Final:** be (*bien*; n. *de letra*) / bo (*bueno*); de (*de*, prep.) / do (*don*, *regalo*); te (*te*, pron.; n. *de letra*; *infusión*) / to (*tono*).

/o/1- **Inicial:** em (*me*, pron. *personal*) / om (*olmo*); emés (*emitido*) / omes (*omitido*); en (*en*; con) / on (*dónde*, *adonde*). 2- **Medial:** pell (*piel*) / poll (*piojo*); cremat (*quemado*) / cromat (*cromado*); pelar / polar; previsió (*previsión*) / provisió (*provisión*); 3- **Final:** Pere (*Pedro*) / pero.

/u/1- **Inicial:** ell (*él*) / ull (*ojo*); en (*en*, con) / un; ent (*ente*) / unt (*unto*, *untura*); es / us (*uso*); eter / uter (*útero*). 2- **Medial:** sec (*seco*) / suc (*jugo*); tenda (*tienda*) / tunda; befa (*befa*, *mofa*) / bufa (*vejiga*); dec (*yo debo*) / duc (*duque*). 3- **Final:** de / du (*él lleva*); ne (*de ello*, pron., *partitivo*) / nu (*desnudo*); te / tu.

Realitzacions fonètiques de /e/:

El segon formant de les variants de /e/ en l'espectograma s'aproxima a la zona de freqüència de /i/. En freqüència les realitzacions tenen un to molt tancat (com la -e- del francès *charité*, *fraternité*) i encara que a voltes presente un matis més obert, en valencià no arriba mai a l'obertura de la [e] verdaderament oberta. Les realitzacions son:

[e] Vocal aguda, tancada, anterior-palatal, mija, deslabialitzada.

[e tancada] Apareix en posició tònica en els següents casos:

- davant d'una labial: fem, ceba, cep,

excepte Josep, Pep.

- travada per R seguida de labial: ferm, herba, conserva, cervell.

- davant de R final: darrer, acer, picher, llumener.

- davant de R quan no porta una altra consonant darrere: cera, perol, excepte zero, clero.

- davant de dental: fret, pedra.

- en síl·laba lliure o travada, davant de S en so [s] o [z]: res, pesol, peça, vespa, marquesa, excepte pesta, vesta, tempesta, protesta, molesta; que poden ser dissimilacions per contacte en el castellà, per una rai subjectiva i inconscient per a fer-les diferents a les similars castellanes.

- en síl·laba lliure o travada, davant de N: pensa, berena, sentir, penjar, llenç, excepte: Vicent.

- davant de consonant palatal: feix, mareig, fege, enveja, clavell, senya.
- davant de consonant velar: sec, dimecres, cego, egua.
- en posició final de paraula, quan segueix a la palatal sonora G [ǵ]: verge, formage, mege, fege.
- en hiat, junt a una altra vocal: fortalea, paella, poeta, bellea.
- al fi de paraula, quan hauria d'acabar en un grup consonàntic o una consonant de difícil pronunciació: temple, pebre, exacte, dissabte.
- al principi de paraula, quan comença per -s- seguida de consonant (que poden vore's en escrits de l'època clàssica sense la E inicial d'ara): estelles, escala, esperit, espiga.
- en la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació: cante, plore, falte, puge.

[e **mija o relaxada**] apareix en posició atona en conversació normal sense arribar a l'obertura de la e oberta.

NOTA: La e tancada valenciana en general prové d'una E llarga o d'una I breu del llatí vulgar. En moltes paraules de la mateixa derivació, la -e- es pronuncia oberta en català, a diferència del valencià: ple, pesebre, cep, cera, dret, abella, negre, enveja, net, pera, etc.

Lo mateix s'ha de dir dels diminutius en -et, dels infinitius en -er, i dels derivats de -eda, -esa, etc.: cotonet, naixer, correr, poder, rosaleta, princesa, marquesa.

Proposta ortogràfica:

S'escriu e:

En posició tònica o atona:

- En paraules que provenen de E llarga o I breu del llatí vulgar: patena, regar.²²
- Provenent del grup llatí AI, en el que la E és el terme mig entre les dos vocals que el formen: fet, morter, bes.²³
- Per l'unio de E i U, formant el grup diftongat EU, quan la U procedeix d'una labial

(22) A les darreries de l'Imperi, la vocal E accentuada persisteix, però la E oberta, davant d'una nasal, es tancà molt prou, com també la E oberta travada per una nasal i una altra consonant, dona E tancada. La E tancada resulta equivalent a la E llarga i a la I breu del llatí clàssic, conservant-se millor que la oberta: *patena* < patena; *regar* < rigare; *be* < bene; *vent* < ventu; *temps* < tempus; *dent* < dente; *feliç* < felix; *creu* < credit; *set* < sitim; *veu* < vidit.

(23) El grup llatí AI llatí podia vindre de A seguida d'un element palatal, qualsevol que fora son oríge, i podia combinar-se en ell, presentant-se, ja en el segle X en la forma EI. També es va poder formar per metatesi. De totes les formes, en valencià es va reduir a E tancada: *he* < haio < habeo; *mes* < mais < magis; *fet* < faitu < factu; *mestre* < mastru < magistru; *se* < saio < sapio; *llet* < laite < lacte; *bes* < baium < basium; *morter* < mortairu < mortariu; *obrer* < operairu < operariu; *cavaller* < caballairu < caballariu.

llatina (no de la pèrdua d'una D, C, o TI): greu, neu.²⁴

- Per transformació en E de A, I, O, en síl·laba postònica: orgue, marge, dialecte.²⁵
- En derivades de A, I, O, en síl·laba tònica, i seguides de palatal, transformant-se en E: feix, peix, coneixer.²⁶
- En paraules que, per eufonia, han afegit una E, la més eufònica de la llengua valenciana: escala, formage, pebre, plore.²⁷

4.2.2.4. Fonema /i/

El fonema /i/ és un fonema vocalic de localització anterior no labialitzada i timbre agut -palatal sense labialitzar- (front a /a/, /o/, /ø /, /u/), d'obertura (densitat) mínima (front a /e /, /e/).

Commutació de /i/. Es distingeix de:

/e/Vore fonema /e/. Commutació e/i.

/ø/Vore fonema /ø/. Commutació ø/i.

/a/Vore fonema /a/. Commutació a/i.

/o/1- **Inicial:** possible. 2- **Medial:** pit (*pecho*) / pot (*bote*); cholla / chilla (*él grita*); dit (*dedo*) / dot (*dote*); dina (*dina, u. de fuerza; él come*) / dona (*mujer*). 3- **Final:** alli (*allí*) / allo (*aquello*); si (*sí*) / so (*sonido*).

/ø/1- **Inicial:** irat (*airado*) / orat (*orate, loco*); ira / ora (*él ora*); 2- **Medial:** guis (*guiso*)

(24) Quan la U del diftong EU procedeix d'una labial llatina, la E és tancada: *greu* < grave; *neu* < nive; *Tomeu* < Thomas; *deure* < debere; *beure* < bibere.

(25) Moltes vocals postòniques internes, en son pas del llatí vulgar al romanç, varen anar perdent-se, però en les que permaneixen, el timbre de la vocal depèn dels sons veïns. Poden transformar-se en E les vocals A, I, O, donant en este cas E tancada: *orgue* < organu; *rave* < rabanu; *marge* < margine; *home* < homine; *dialec* < dialogu; *filolec* < filologu.

(26) Baix de certes influències dels sons veïns, com una palatal, les vocals A, I, O, poden donar E, que serà tancada: *feix* < fascis; *peix* < piscis; *abella* < apicula; *coneixer* < cognoscere.

(27) L'eufonia intervé en els canvis fonètics per a evitar els sons durs de pronunciar. S'afegirà una E, que serà tancada, en molts casos:

En principi de paraula, davant de S+CONSONANT: *escala* < scala; *esperit* < spiritu; *espiga* < spica; *espill* < speculum; *escola* < schola; *esplendit* < splendidus; *estrenes* < strena.

Al final de paraula, quan segueix a la palatal sonora G: *verge* < virgine; *formage* < formaticu; *mege* < medicu; *fege* < ll.v. ficatum < iecur-ficatum.

Una E final s'afegirà eufònicament per a sostindre determinats grups consonàntics, sobre tot darrere d'oclusiva més líquida, o d'una consonant de difícil pronunciació final: *hoste* < hospite; *quinze* < quindécim; *pare* < patre; *temple* < templum; *exacte* < exactum.

En la primera persona del pres. d'indicatiu dels verbs de la 1ª conjugació: *cante*, *puge*, *plore*, *falte*.

/ gos (*perro*); ricalla (*gente rica*) / rocalla; mica (*mica, mineral*) / moca (*él suena*); nina (*muñeca*) / nona. 3- **Final**: coti (*cutí*) / coto (*algodón*); chafi (*yo pisé*) / chafo (*pisotón*); calfi (*yo calenté*) / calfo (*hornija; calentamiento*); apaguí (*yo apagué*) / apago (*apagón*).

/u/1- **Inicial**: illar (*ijada, ijar*) / ullar (*avizarar, atisbar*); irani (*iranio, de Irán*) / urani (*uranió*). 2- **Medial**: brisa / brusa (*blusa*); dic (*yo digo*) / duc (*yo llevo*); figa (*higo*) / fuga; licit (*lícito*) / lucit (*lúcido*). 3- **Final**: ni / nu (*desnudo*); fi (*fino*) / fu (*fu, bufido del gato, interj. de desprecio*).

Realizacions fonètiques de /i/:

Les realitzacions del fonema / i / s'articulen normalment i no hi ha relaxació en sa pronunciació, encara que siga atona. És relativament oberta, pareguda a la -i- castellana de *cirro i mercantil*. Son:

[i]]vocal aguda, mínima, anterior-palatal, alta, deslabialitzada.

[i] [i oberta] És la general en el valencià en totes les posicions: crit, criteri.

Proposta ortogràfica:

S'escriu i:

- En paraules procedents d'una I llatina: figa, amic.²⁸
- Procedint d'una E per influència de C [k]: llit, pit.²⁹
- En paraules procedents d'una E per influència d'una palatal: ix, rig.³⁰
- Procedents d'una E protonica: finestra, diner.³¹

(28) Del llatí vulgar al romanç, la I llarga del llatí clàssic, i també del vulgar, es conserva, tant si es vocal accentuada com si es atona: *amic* < amicus; *oir* < audire; *simple* < simplex; *insolit* < insolitum; *llimitar* < limitare; *ribera* < riparia; *ciutat* < civitate; *hivern* < hibernu. No sempre es conserva: La I pot canviar a E per dissimilació d'una I posterior (vore els fonemes E). Les I intertoniques precedint a l'accent principal en certs casos desaparegueren abans d'acabar el llatí vulgar, per fenòmens de sincopa: *dubtar* < dubitare.

(29) En el primer període del romanç degue haver una diftongació antiga de la E oberta tònica en contacte en una C [k], donant IE que posteriorment es simplificà a I: *llit* < lectus; *pit* < pectus; *confit* < confectus; *espill* < speculum.

(30) Com en l'anterior, es diftongà i es simplificà a I: *rig* < regit; *ix* < exit; *tix* < textit.

(31) Vocal protonica és la situada davant de la síl·laba accentuada. Té tendència a desaparèixer, sobre tot darrere de líquida. Però en síl·laba inicial la E es reduïx a I en molts casos. Segons Menéndez Pidal, a vegades el canvi de E a I es deu a l'influència d'un diftong posterior; però en valencià es canvia sens haver diftong: *finestra* < fenestra; *diner* < denariu; *ginesta* < genesta; *sinistre* < sinistrum; *ciment* < cæmentum; *igual* < æqualis.

- En paraules procedents d'una E postonica seguida d'una altra vocal: ordi, oli.³²
- Quan procedixen d'una A llatina per intermig d'una E que evoluciona a I: gitar.³³
- Davant de X, formant el so palatal fricatiu sort [š], pronunciant-se la I en valencià: peix.³⁴
- Davant de G, formant el dígrama final de paraula -IG, sent purament ortogràfica la I, no pronunciant-se: goig.³⁵

S'escriu i:

- Quan s'haja d'accentuar, s'usarà l'accent agut. En paraules homòfones (igual grafia i síl·laba tònica diferent), s'accentua l'aguda front a plana i esdrúixola, i la plana front a esdrúixola: patina (pátina) / patína (él patina) / patinà (él patinó).³⁶

S'escriu ï:

- S'aplica la dièresis a la vocal /i/ quan es nucleu sil·làbic i es troba al costat d'una vocal pertanyent a una altra síl·laba: raïm, veïa. *S'exceptuen* els verps acabats en AIR, EIR, OIR, UIR; darrere de prefix acabat en vocal; en els sufixos ISME, ISTE, IBLE, i

(32) Les vocals postòniques internes, en el pas del llatí vulgar al romanç van anar perdent-se en regularitat, però hi ha casos en que no es pert; entre ells quan li segueix una vocal final que es pert, passant la E a I: *ordi* < hordeum; *oli* < oleu.

(33) Del llatí vulgar al romanç, la A inicial atona, llarga o breu, generalment es conserva; però es converteix en E quan s'unix a una I atreta de la síl·laba següent; i també hi ha casos de conversió a E deguts al caràcter més indefinit de la vocal atona. La E pot reduir-se a I per influx de yot o wau o d'un diftong posterior. Aixina: *gitar* < jectare < jactare; *giner* < jenuariu < januariu.

(34) L'eufonia és una llei d'harmonia dels sons que intervé en els canvis fonètics per a evitar els sons durs de pronunciar, afegint vocals o consonants, fent reapareixer algunes que havien desaparegut. La I és eufònica davant de X palatal [š], fent reapareixer la 4ª yot, la més tardana, que produeix la vocalització de la [k] del compost X [ks] passant a palatal fricativa sorda [š]. Esta I eufònica no és purament ortogràfica, com en català, sinó que es pronuncia clarament: *peix* < piscis; *coneixer* < cognoscere; *baix* < ll.v. bassus; *caixa* < capsula.

(35) Esta I, encara que s'haja originat per eufonia, no sona en valencià, sent purament ortogràfica per a mantindre diferenciat el dígrama final -IG per al so [č] diferenciat del que representaria tan sols la G [ğ]: *goig* < gaudium; *puig* < podium; *veig* < video.

(36) Uns altres exemples: *ordi* (cebada) / *ordí* (yo urdí); *pati* (patio) / *patí* (patín; yo padecí); *perit* (perito) / *perít* (perecido); *sali* (natural de Sala, hoy Yssel) / *salí* (salino); *servi* (n. de Servia) / *serví* (yo serví); *candit* (cándido) / *candít* (endurecido, cristalizado el azúcar); *crítiques* (críticas) / *crítiques* (tú críticas); *melic* (méllico) / *melic* (ombligo); *lapida* (lápida) / *lapída* (él lapida) / *lapidà* (él lapidó). També es recomana l'accent gràfic en particules interrogatives o exclamatives, en els pronoms interrogatius forts: ¿a qui presente? / a qui tu digues; ¿de quina parles? / de quina vullc.

derivats i plurals; en els sufixos ISAR, ISANT, ISAT, ISACIO.³⁷

4.2.2.5. Fonema /ɔ/

El fonema /ɔ/ es un fonema vocalic de localisació posterior labialisada i timbre greu -velar en labialisació- (front a /a/, /ɛ/, /e/, /i/), d'obertura (densitat) gran (front a /ɔ/, /u/).

Commutació de /ɔ/. Es distingeix de:

/ɔ/1- **Inicial:** òrsa (*orza*) / orsa (*fem. de orso, oso*); molt (*molido*) / molt (*mucho, muy*); mora (*mora; zarzamora*) / mora (*él mora, habita*); dona (*mujer*) / dona (*él da*); son (*sueño*) / son (*ellos son*); 2- **Medial:** 3- **Final:** do (*don, regalo*) / do (*do, nota musical*); bo (*bueno*) / chambo (*chambón, que tiene suerte*); to (*tono*) / farto (*glotón*); allò (*aquello*) / galló (*gajo*).

/u/1- **Inicial:** olla (*olla, puchero*) / hulla; or (*oro*) / Ur (*Ur, població*). 2- **Medial:** col / cul (*culo*); poc (*poco*) / puc (*yo puedo*); roc (*roque, torre*) / ruc (*pollino*); soc (*zueco*) / soc (*yo soy*); coc (*coque*) / cuc (*gusano*). 3- **Final:** do (*don, regalo*) / du (*él lle-va*); to (*tono*) / tu; aço (*esto*) / caço (*cazo*).

Realitzacions fonètiques de /ɔ/:

El segon formant de /ɔ/ s'aproxima al del fonema /a/. Per a sa articulació, les mandíbules se separen més que per a l'emissió de la /ɔ/ tancada. Les realitzacions són:

[ɔ] vocal greu, oberta, posterior-velar, baixa, labialisada.

[ɔ **oberta**] La pronunciació normal es més oberta que la corresponent catalana. Apareix en posició tònica en els següents casos:

- quan la síl·laba següent porta I: propi, tònica, oli, dimoni. Antoni, còpia, història,

(37) La dièresis sobre la grafia "i" indica que hi ha hiat, que no forma diftong. Si es centre o nucli d'una síl·laba i està en contacte en una vocal d'una altra síl·laba, per a indicar que no formen diftong porta dièresis, com també en els plurals i derivats: *raïm* [ra-ím], *raïmer* [ra-i-mér], *vei* [ve-í], *veïnat* [ve-i-nát], *roïn* [ro-in], *roïndat* [ro-in-dát], *aïna* [a-i-na]; en imperfectes d'indicatiu dels verbs *coure*, *traure*, *creure*, *vore*, etc.: *veïa*, *veïes*, *veïa*, *veïem*, *veïeu*, *veïen*; en perfecte d'indicatiu de verbs acabats en IAR: *estalviï* [es-talvi-í]; en terminacions IDOR, IMENT, ITAT, darrere de vocal: *proveïdor*, *sobreseïment*, *deïtat*. Hi ha casos en que està molt clar per al parlant que no hi ha diftong, que, per excepció, no duen dièresis: tota la flexió dels verbs acabats en AIR, EIR, OIR, UIR, com: *agraïxc* [a-gra-íšk], *beneïreu* [be-en-i-ré-u], *distribuïa* [dis-tri-bu-i-a]; darrere d'un prefix acabat en vocal: *coïncidir* (co + inci-dir); en sufixos ISME, ISTE, IBLE, com: *egoïsme*, *altruïste*, *atribuïble*.

glòria, còmic.

- quan prové del diftong llatí AU, que en castellà ha donat O: poc (de *paucu*), cosa (de *causa*), or (de *auru*), pobre (de *paupere*), clos (de *clausu*), goig (de *gaudiu*).

- provinent d'una O llatina que s'obri per influència de sons veïns, quan forma diftong en una U següent que procedeix d'un so vocalisat: ou (de *avus*), nou (de *novem*), mou (de *movere*).

- provinent d'una O llatina que s'obri per compensació, al desaparèixer sons posteriors a l'accent: solt (de *solutus*).

[ɔ **ultraoberta**] [ɔ̃] es dona en els mateixos casos que la oberta, sent una realització que fluctua, en funció del idiolecte o sociolecte.

Proposta ortogràfica:

S'escriu o:

- O tònica que en la síl·laba següent tinga una I: oli, odi, prosòdia.

- O tònica seguida de síl·laba en U: lobul, socul, modul.

- O tònica seguida per una consonant no labial: ogre, taronja, teolec, hipòdrom.

- Procedent del llatí AU: pobre, cosa, tesor, or.

- Procedent de O breu llatina: nou, roda, sol.

- En el diftong OU, quan esta U prové de la vocalisació de V, CE, G, B, TY: moure, coure, jou, roure, pou.

4.2.2.6. Fonema /o/

El fonema /o/ es un fonema vocalic de localisació posterior labialisada i timbre greu -velar en labialisació- (front a /a/, /ɛ/, /e/, /i/), d'obertura (densitat) mitjana (front a /ɔ/, /u/).

Commutació de /o/. Es distingeix de:

/o/Vore fonema /ɔ/. Commutació o/ɔ/.

/u/1- **Inicial:** orat (*orate, loco*) / urat (*urato*); orca / urca (*urca, embarcación*); orna (*él adorna*) / urna; ovular / uvular. 2- **Medial:** broll (*chorro, borbotón*) / brull (*requesón*); brot (*brote*) / brut (*sucio*); bola / bula; foll (*loco*) / full (*hoja, pliego*) 3- **Final:** no / nu (*desnudo*); do (*do, nota musical*) / du (*él lleva*); so (*Señor*) / tisu (*tisú*).

/a/Vore fonema /a/. Commutació a/o.

/ɛ/Vore fonema /ɛ/. Commutació ɛ/o.

/e/ Vore fonema /e/. Commutacio e/ø.
/i/ Vore fonema /i/. Commutacio i/ø.

Realisacions fonetiques de /ø /:

En les realisacions fonetiques d'este fonema, el segon formant s'aproxima a la freqüència de /u/, pero sense solapament en els camps de dispersio respectius. Son:

[ø]vocal greu, tancada, posterior-velar, mija, labialisada.

[ø] [tancada tonica] provinent de O llarga o U breu llatines, tant en silaba lliure com travada (reforçant-se en contacte en palatal: poma (de *poma*), nebot (de *nepote*), envejós (de *invidiosus*), lliço (de *lectione*); onze (de *undecim*), jove (de *juvenis*), llop (de *lupus*).

[ø] [mija tonica] la de menor tancament, exenta de relaxacio per la seua clara pronunciacio, en les terminacions agudes en -O, -OR: cavallo, canto; rencor, dolor.

[ø] [tancada atona] correspon a la castellana, sent substancialment diferent a la pronunciacio catalana de paraules ortografiades en O atona³⁸. Apareix:

- procedent d'algun diftong tardiu o cult: orella (de *auricula*)
- en plurals masculins, quan els singulars acaben en -Ç, -S, -X, -IG: dolços, cedaços; confusos, passos; baixos, fluixos; mijos, gojos, despachos.
- en final de paraula, com a vocal eufonica, molt propia de la llengua valenciana: ferro, carro, quadro, marro, kilo, metro, barometro, termometro, yodo, Chimo, Sento, etc.

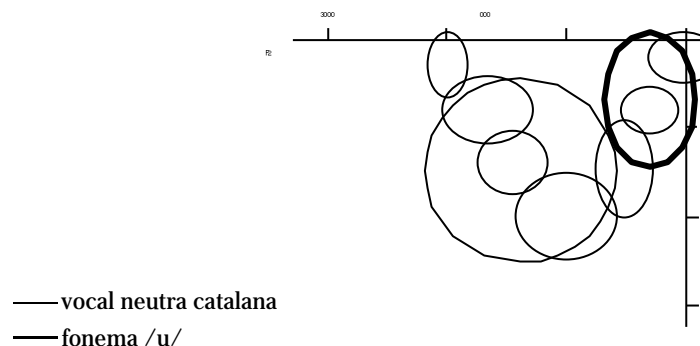
NOTA. - La diferenciacio llingüística en marge de seguretat entre les realisacions dels fonemes /ø/, /ø/, que hem vist, i /u/ que vorem, en la llengua valenciana, contrasta en la situacio de confusio que els tractadistes del catala-IEC consideren greu i no poden explicar en lo que volen presentar com a "un sistema" fonologic que, en realitat ni es coherent ni presenta unitat.³⁹

(38) El valencià desconeix sociolectalment o dialectalment l'us de la pronunciacio en [u] de les [ø] atones, que es la normal en el catala. El so catala conegut per [u debil] a vegades s'escriu U, pero la major part de les voltes està ortografiat O. D'esta manera, paraules com columna, abogar, gancho (escrit ganxo), en catala es pronuncien [kulúmnæ], [æbugá], [gánču].

(39) Seguint l'informacio de la NOTA que aportem en les realisacions del fonema /e/, trobem identica situacio de confusio i dificultats d'explicacio en les realisacions del fonema /u/ catala en silabes toniques que es troben en les zones dels camps de dispersio dels sons [ø] i [ø] en una situacio de confusio vocalica entre ø/ø. Les consideracions inicials son les mateixes en este cas que en el de e/ e.

Presenten la vocal catalana [u] com l'*archifonema* que realisa, en posicio atona, els tres fonemes /ø/, /ø/ i /u/; quan el fonema es /u/, i la o oberta, la o tancada i la u son els seus *hiperfonemes*, com defen M. Palau Martí.

Veja's una aproximacio grafica dels camps de dispersio:

Si l'escriptura del catala es basara en la pronunciacio moderna, s'estalviarien les dificultats d'explicacio del confusionisme a que du l'aplicacio de l'etimologia i les formes historiquies que provenen de la llengua valenciana classica a l'escriptura del catala. L'encabotament en absorbir sistemes llingüistics en contigüitat, pero hui diferents, produix estes disfuncions.

Badia Margarit (o.c., p. 152) confessa que "El funcionament de les llengües no va, en general, de dalt (l'Acadèmia) a baix (la massa parlant). Si hi ha quelcom que mina l'actual sistema vocàlic del catala (i és això el que observo d'un temps ençà, i el que intento de fer veure aci), l'única conseqüència positiva que treuríem d'establir una pronunciació correcta seria d'alentir el ritme de propagació i de consumació del fenomen detectat ara"; "si ens costa tant d'establir la pronunciació correcta, és perquè hi ha quelcom que mina, com dic, el sistema". L'incongruència es evident quan al temps d'estes reflexions, des del IEC (des de "dalt") es vol impondre la "normalització" a la "massa parlant" catalana i, per mes inri, a la d'unes atres llengües. Es patetic.

Badia Margarit presenta uns quaranta exemples del confusionisme entre [ø] i [ø]. Afegim formes rizotoniques dels verps que, enunciatos en infinitiu "tenen una [u] (ortografiada o)" — notem la pronunciacio — "però, quan l'accent cau damunt de la vocal temàtica, s'ha de triar entre [ø] i [ø]": "galopar te [u] àtona", pero per a "ell galopa" han de recórrer al substantiu "galop" [gæløp] (DCVB) o [gæløp] com fa rimar en "llop", "glop" Guerau de Liost.

Ho confirma en paraules cultes ("mots savis", diu ell), que no queden subjectes al timbre vocalic etimologic, al timbre de la vocal llatina corresponent. En elles el confusionisme manifesta les tendencies del vocalisme catala, en el que les realisacions del fonema /u/, que engloba els sons [u], [ø], [ø], estan indeterminades sense poder reduir-les a moduls fixos en la zona de l'area de dispersio del fonema /u/.

Tambe aporta casos d'incompliment de la distincio vocalica, sobre tot en casos de la vocal o, en parells de paraules en que nomes tenen eixe so per a distinguir-les. "Heus-ne aci alguns: bota 'calçat' / bóta 'recipient per a vi'; mora 'fem. de moro' / móra 'fruit de l'esbarzer'; vot 'postverbal de votar' / bót 'o salt'". En ells demostra les vacilacions en la pronunciacio.

Inconseqüències -diu Badia- fonetico-etimologiquies, que, tenint la mateixa vocal etimologica, es tracten hui opostament. També les fonetico-articulatories, que, tenint els mateixos sons veïns, son pronunciatos en timbre diferent.

Les inconseqüències que denomina geografico-lingüistics dels parlars que ell engloba en el catala-IEC, parlars orientals o central (que inclou al barcelones), balear, occidental

Proposta ortogràfica:

S'escriu o:

En paraules en que la O procedix d'una O llarga llatina: poma, nebot. ⁴⁰

Procedint d'una U breu llatina: onze, pou. ⁴¹

En algunes procedix d'un diftong tarda o cult: orella. ⁴²

En la formació de plurals masculins de singulars acabats en Ç, S, X, IG: pedaços, passos, baixos, mijos. ⁴³

En final de paraula, per eufonia, i procedents d'una U llatina, sent una característica del valencià: ferro, quadro. ⁴⁴

del nord, valencià, etc., no son explicables per ad ell. Quan seria ben facil sens el dogma d'una unitat de llengua en tota eixa geografia que vol abarcar.

Badia Margarit resumix: "És evident que podem parlar d'inconseqüències dins el sistema vocàlic de la llengua [entenent el català-IEC]: aquest sistema, que permet la confusió de "parells mínims", que canvia el timbre de la vocal en el pas d'un substantiu a un verb de la mateixa arrel, que presenta pronunciacions vocàliques diferents malgrat uns condicions - ments articuladoris idèntics, que, en fi, modifica l'obertura o el tancament vocàlics d'una con - trada a l'altra (d'uns territoris que constitueixen, altrament, veritables unitats geogràfiques: un dialecte, o tota la llengua), pateix d'una incongruència interna, si més no en una sèrie de casos".

L'incongruència es no voler reconeixer la realitat d'una diversitat de sistemes llingüístics, de sistemes fonològics, d'una diversitat de llengües contigües, si, però no en relació de dependència ni d'identitat.

- (40) La O tancada que prové de O llarga, en posició tònica es conserva millor que la oberta: *poma* < poma; *nebot* < nepote; *envejós* < invidiosus; *lliçó* < lectione; *senyor* < seniore; *tot* < totus.
- (41) També en síl·laba tònica es conserva millor la O tancada que deriva d'una U breu: *onze* < undecim; *pou* < puteus; *llup* < lupus. També d'una U llatina seguida de varies consonants: *torre* < turris; *mon* < mundus; *tos* < tussis; *moc* < mucus; *pols* < pulsus; *solc* < sulcus. En les atones també son tancades les que passen al romanç com a O venint d'una U breu: *soberbia* < superbia;
- (42) Els diftongs desapareixeren en tot el domini romànic, excepte AU que es conserva en el llatí popular i en els cultismes, evolucionant després a O tancada en posició atona: *orella* < auricula; *obrir* < *auperire < aperire; *oir* < audire; *otony* < autumnus.
- (43) Paraules acabades en :
- Ç - *feliç* > felixos; *braç* > braços; *lluç* > lluços; *capaç* > capaços;
- S - *nas* > nassos; *cas* > casos; *congrés* > congressos; *bes* > besos;
- X - *peix* > peixos; *fluix* > fluixos; *prefix* > prefixos, *nex* > nexos;
- IG - *mig* > mijos; *passeig* > passejos; *roig* > rojos, *lleig* > llejos.
- (44) Quan la U final llatina es conserva, en valencià ho fa en O tancada, molt pròpia nostra, que no es de cap de manera un castellanisme: *ferro* < ferrum; *quarto* < quartus; *clero* < clericus < gr. kleros; *carro* < carrus; *quilo* < gr. khilion; *metro* < metrum < gr. metron; *tipo* < typos; *tio* < thios < gr. theios;

4.2.2.7. Fonema /u/

El fonema /u/ es un fonema vocalic de localització posterior labialitzada i timbre greu -velar en labialització- (front a /a/, /e/, /e/, i), d'obertura (densitat) mínima (front a /o/, /u/).

Commutació de /u/. Es distingeix de:

/o/ Vore fonema /o/. Commutació o/u.

/ø/ Vore fonema /ø/. Commutació ø/u.

/a/ Vore fonema /a/. Commutació a/u.

/e/ Vore fonema /e/. Commutació e/u.

/ɛ/ Vore fonema /ɛ/. Commutació ɛ/u.

Realitzacions fonètiques de /u/:

El fonema /u/ es realitza fonèticament segons condicions degudes als sons veïns o la seua posició en la síl·laba:

[u] vocal greu, mínima, posterior-velar, alta, labialitzada.

[u] es la normal, relativament oberta. No adquireix mai el matis relaxat que es percep en català. Apareix en síl·laba travada o lliure, al principi, en mig o al final de paraula, sent atona o tònica: sucre, acurtar, fura, ungla, cru, curt, punxa, tifus, tu.

Proposta ortogràfica:

La U vocal valenciana es representa sempre per U en principi, mig o fi de paraula.

S'escriu u:

- En paraules que provenen de U llarga llatina: util, lletuga. ⁴⁵

- (45) La U llarga llatina continua generalment inalterada: *util* < utilis; *lletuga* < lactuca; també quan no està accentuada: *duricia* < duritia; *jurar* < iurare; *escudella* < scutella; *suar* < sudare; *curar* < curare. També es freqüent la conservació de la U postònica, concretament en paraules acabades en -tul, -cul, -gul: *bacul* < baculum; *calcul* < calculus; *ridicul* < ridiculus; *triangul* < triangulus; *titul* < titulus; *capitul* < capitulum; *tremul* < tremulus. En síl·laba postònica, la U es conserva davant de L quan la vocal tònica es A, O, U: *famul* < famulus; *modul* < modulus; *tumul* < tumulus (donant en uns altres casos O, E o I).

- Provenent de O llatina, per apofonia en posició atona en les derivacions: jugador.⁴⁶
- A vegades procedint d'una O influïda per sons veïns, principalment palatals: cull, ull.⁴⁷
- La U en síl·laba final apareix poc en valencià: abus, confus. I molt menys en final absolut: la U final llatina passa a O en valencià: modo, metodo, tipo. Vore fonemes O.⁴⁸
- La U que s'afeg als plurals femenins, els singulars dels quals acaben en -CA o -GA, ha de tindre's com a ortogràfica, i no com a fonètica, perquè es muda: barques, formigues.

S'escriu ü:

- Per a indicar que no es muda darrere de Q o G (qüestio, llingüística), o per a indicar que no forma diftong darrere de vocal (aünar, ataüt).

S'escriu ú:

- L'accent gràfic agut s'utilitzarà en les paraules homògrafes, seguint l'ordre preferencial de: agudes front a planes i esdrúixoles, i planes front a esdrúixoles: continuá (no continua ni continuà), rotúla (no rotula ni rotulà).

NOTA. - En el valencià no existix el fonema /æ/ català, la vocal neutra, bàsica en l'esquema vocalic del català. Este fonema català té una evident funció significativa i diferencial en la seua llengua, sent u dels tres fonemes que segons M. Palau Martí caracterisen l'esquema vocalic català, tan diferent del valencià⁴⁹.

(46) Alguna volta es produïx apofonia (alternança de vocals en la derivació de les paraules) canviant la O en U en posició atona: *jugador* < *joc* < *iocus*; *vullc* < *voler* < *volò*; *puc* < *poder* < ll. v. *potere* < *posse*.

(47) Hi ha casos en que la O passa a U per influència d'una yot, o sens ella: *cull* < *colligit*; *ull* < *oculus*; *cullera* < *cochleare*; *cunyat* < *cognatus*; *trull* < *torcolare*.

(48) Son poques les paraules que tenen U en síl·laba final, normalment de U llatina que queda al caure la final llatina: *abus* < *abusus*; *confus* < *confusus*; *refus* < *refusus*. Les llatines en U final passen a O en valencià: *modo* < *modus*; *metodo* < *methodus*; *tipo* < *typus*. Notem la diferent evolució en català donant U final o E: mode, metode...

(49) La vocal neutra en el català té una funció significativa i diferencial que la confirma com a u dels tres fonemes del seu esquema vocalic. A.M. Badia Margarit ("Sons i fonemes...", p. 215-227) fa un estudi de commutacions de la vocal neutra catalana del que es dedueix la realitat del fonema /æ/ com a tal en posició atona i tònica.

El fonema /æ/ es realitza en els hiperfonemes /a/, /ɛ/, /ɐ/, la determinació dels quals depen de consideracions etimològiques o històriques, o de vocables semblants en sistemes de contigüitat llingüística.

Pero la vocal neutra catalana és essencial per a la comprensió de la paraula en molts casos. Si no es manté la vocal neutra no pot ser compresa pels oyents. Lo qual és una confirmació més de que el fonema /æ/ ha de ser considerat com a un verdader fonema de la llengua catalana, perquè s'oponen a qualsevol altra vocal. Recordem Badia Margarit que, per molt èmfasi que es posi en l'articulació, la vocal neutra [æ] no deixa mai de pronunciar-se com a neutra, de modo que, si açò ocorreguera, no seria compresa la paraula.

Badia Margarit presenta una trentena de casos de paraules monosil·làbiques i de paraules de més d'una síl·laba en que es produïx el canvi de significat al commutar la vocal neutra per una altra vocal, de modo que la presència o absència de la vocal neutra altera el sentit del vocable. Un exemple:

[læ] la (artícul i pronom personal femení, cast. la) <en oposició a>

[lá] la (nota musical, cast. la)

[li] li (pronoms personals, cast. le)

[li] l'hi (pronoms personals, cast. se lo)

[lu] lo (pronoms personals, cast. lo)